

52. ઉત્તર ગુજરાતની ભવાઈકલા

વાઘેલા ભરતકુમાર જયંતીલાલ

૧. પ્રસ્તાવના :

ભવાઈ કલા ગુજરાતના લોકકલાઓમાંથી એક મહત્વપૂર્ણ અને અનોખી પરફોર્મિંગ આર્ટ છે. મુખ્યત્વે ઉત્તર ગુજરાતમાં પ્રચલિત આ કલા, નૃત્ય, સંગીત, અને નાટ્યના સંયોજન સાથે એક સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક મનોરંજન છે. ભવાઈ કલા ખાસ કરીને તેલગુ, મરાઠી અને ગુજરાતી કથાઓ પર આધારિત હોય છે, જેમાં સામાજિક, ધાર્મિક, અને માનવિતત્વના મેસેજ આપવામાં આવે છે. આ કલા ચિંતનશીલ અને પ્રેરણાદાયક છે, જેમાં લોકસંસ્કૃતિના પ્રતીક અને ભાવાત્મક અભિવ્યક્તિ જોવા મળે છે.

આ કલા અનૌપચારિક જીવનશૈલી અને લોકપ્રિય કાવ્યકલા માટે ખૂબ જ ઓળખાય છે. ભવાઈની શરૂઆત 16મી સદીમાં ગણવામાં આવે છે, જેમાં ખાસ કરીને મધ્યકાલીન કવિતાઓ અને સાહિત્યના પ્રભાવ હેઠળ કલા પ્રગટાઈ. આ કલા દરમિયાન કથાની નેટિવ ભાષા અને ઢંગ સાથે ગીતો અને નૃત્ય રજૂ કરવામાં આવે છે, જેમાં મહિલાઓના આલિંગન, ચપલ મૂવી આલંકારિકતા, અને પ્રકૃતિની પૌરાણિક વાતો રજૂ કરવામાં આવે છે.

આ વિદ્યા મુખ્યત્વે નાટ્યકૃતિ પર આધારિત છે, જ્યાં ગીત, મીઠા શબ્દો, તેમજ નૃત્ય સાથે સંકલન કરવું એ ભવાઈના પરફોર્મન્સની વિશિષ્ટતા છે. ઉત્તર ગુજરાતના નગરો અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં આ કલા પ્રચલિત રહી છે. ભવાઈ કલા મનોરંજન, સામાજિક સંદેશો, અને સમાજની સમસ્યાઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી કલા છે, જેમાં દરેક પાત્રને અવલોકકર્તાને મનોરંજન આપવા માટે એક અનોખી રીતમાં રજૂ કરવામાં આવે છે.

આકર્ષક ગીતો, રિધમ, નૃત્ય અને અભિનયથી સજ્જ ભવાઈ કલા ખૂબ જ લોકપ્રિય છે. આનો ખાસ અર્થ એ છે કે તે કેવળ મનોરંજન પૂરતું નહીં પરંતુ સમાજનાં મહત્વના મુદ્દાઓ અને આધુનિક સમસ્યાઓ પર ચર્ચા કરવાનો એક માધ્યમ છે. ભવાઈનો પરફોર્મન્સ સામાન્ય રીતે પતંગોત્સવ, મેળા, તહેવાર, અને સમારોહ માં થાય છે, અને તેમાં સમાજની ઘટનાને ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

ઉત્તર ગુજરાતમાં ભવાઈની આકર્ષણ વધતી જાય છે, અને તે એક એવા પરફોર્મિંગ આર્ટ સ્વરૂપમાં વિકસિત થઈ રહી છે જેમાં પરંપરા અને આધુનિકતા સાથે નવો સંલગ્ન થાય છે. આ કલા વૈવિધ્યસભર રીત માં રજૂ કરવામાં આવે છે, અને નવી પેઢી માટે તે એક સંસ્કૃતિ અને પરંપરાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

ભવાઈ નૃત્ય અને કલા

ભવાઈ કલા એ મુખ્યત્વે એક ધાર્મિક અને સામાજિક કલ્પના પર આધારિત નૃત્યપ્રકાર છે, જે ઉત્તર ગુજરાતના ગામો અને શહેરોમાં ખૂબ લોકપ્રિય છે. આ નૃત્ય કલા દ્વારા નાટક, સંગીત અને નૃત્યનો અનોખો મિશ્રણ થાય છે. ભવાઈના નૃત્યકાર નૃત્ય કરતાં સાથે સાથે દર્શકને એક કહાણી કહેતા હોય છે. આ કલા પ્રકારે કથામાં ઉત્સાહ, દુઃખ, ખુશી અને દૈવી ખૂણાઓના અનુભવોને અલગ અલગ પાત્રો અને પરિસ્થિતિઓમાં આલેખવામાં આવે છે.

આ નૃત્યમાં એક વ્યક્તિ મુખ્ય પાત્ર તરીકે પોતાની કળાને પ્રદર્શિત કરે છે, અને અન્ય ખેલાડીઓ પાત્રો તરીકે મદદરૂપ થાય છે. ભવાઈ નૃત્યમાં નારી પાત્રોની હાજરી અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. આ નૃત્યમાં મોટા પાંજરા સાથે રિધમ, ગતિ અને અભિનયના દ્રષ્ટિએ વિવિધ ભાવનાઓને વ્યક્ત કરવામાં આવે છે.

સંગીત અને ભવાઈ

ભવાઈ કલા માં સંગીત એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે. આ નૃત્યની પૃષ્ઠભૂમિ અને ભાવનાઓને લગતી કવિતાઓ અને ગીતો બહુ જ મહત્વપૂર્ણ છે. આ ગીતો વધુ ભાગમાં લોકકાવ્ય, ભજન અને નમીશ નદીઓ પર આધારિત હોય છે. ભવાઈના ગીતો ઘણીવાર કથાઓને આગળ વધારતા હોય છે, અને નૃત્યકારનો હાવભાવ સાથે આ ગીતો અત્યંત લાગણી પૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે.

લક્ષણો અને અભિનય

ભવાઈ નૃત્યમાં પાત્રોનો વિશેષ લક્ષણ છે. અનેક પાત્રો પ્રદર્શિત કરવામાં આવે છે જેમ કે નાયક, નાયિકા, દૈવી અને રાક્ષસ પાત્રો. આ પાત્રો દરેકને અલગ-અલગ ભાવનાઓ સાથે રજૂ કરવામાં આવે છે, જે સમાજનાં અલગ-અલગ તત્ત્વો ને ઉજાગર કરે છે. નૃત્યમાં વ્યક્તિઓના હાવભાવ, મૂડ અને શૈલીને લાવવી એ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે, જે તેમના વર્તમાન અને ભાવાત્મક અવસ્થાને પ્રદર્શિત કરે છે.

સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક મહત્વ

ભવાઈ નૃત્ય અને કલા એ સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિએ મહત્વપૂર્ણ છે. આ કલા દ્વારા ગામના લોકો એ પોતાના મતે પ્રકૃતિ, પ્રેમ, ભક્તિ, અને માનવીય મૂલ્યોને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે. ભવાઈ કલા એ ઘણીવાર એ રાજકારણ, સામાજિક ભૂમિકા અને પરંપરાઓથી જોડાયેલાઓને એક અનોખી શ્રદ્ધા અને વ્યાખ્યા પ્રદાન કરે છે.

ભવાઈમાં પાત્રો

ભવાઈ કલા તેના વિવિધ પાત્રોથી ઓળખાય છે. દરેક પાત્રમાં એક કાવ્યાત્મક દૃષ્ટિ અને અભિવ્યક્તિ રહેલી હોય છે. આ પાત્રો મુખ્યત્વે નૃત્ય અને અભિનયના માધ્યમથી પ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે. કેટલાક પ્રખ્યાત પાત્રો, જેમ કે:

1. **નાયક અને નાયિકા:** આ પાત્રો સામાન્ય રીતે પ્રેમ અને સંઘર્ષના કિસ્સાઓને રજૂ કરે છે. નાયક અને નાયિકા વચ્ચેના પ્રેમ અને પીડા ના દર્શાવવા માટે આ પાત્રો મહત્વપૂર્ણ છે. નાયક પાત્ર સામાન્ય રીતે સાહસિક અને હીરો તરીકે પ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે, જ્યારે નાયિકા પાત્રની ભૂમિકા પ્રેમિકાના રૂપમાં હોય છે.
2. **દૈવી પાત્રો:** ભવાઈમાં દૈવી પાત્રો, જેમ કે ભગવાન, દેવી, અને પાવન પાત્રો, આધ્યાત્મિક અને ધાર્મિક મૂલ્યોને પ્રગટ કરતાં હોય છે. આ પાત્રો લોકોમાં ભક્તિ અને શ્રદ્ધા જાગૃત કરવા માટે ઉપયોગી છે.
3. **દુષ્ટ પાત્રો:** ભવાઈમાં દુષ્ટ પાત્રો, જેમ કે રાક્ષસો, શરતી પાત્રો, અને ખલનાયક, કથાઓમાં અંધકાર અને ન્યાયના વિરુદ્ધતા દર્શાવવા માટે આવે છે. આ પાત્રો પાત્રોના વિરુદ્ધ ની સંઘર્ષ અને નૈતિક મૂલ્યો પર પ્રકાશ પાડે છે.
4. **હાસ્ય પાત્રો:** ભવાઈ કલા મનોરંજન અને હાસ્ય માટે પણ જાણીતું છે. કેટલાક પાત્રો હાસ્યપ્રધાન હોય છે, જે કાવ્ય, પ્રવૃત્તિ અને અભિનય દ્વારા દર્શકોને હસાવવાનું કામ કરે છે.

ભવાઈની કૃતિઓ

ભવાઈ કલા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતા કૃતિઓ તેમના પાત્રો, સંગીત અને નૃત્યના સંકલનથી રચાતા છે. આ કૃતિઓ લોકજીવન, પરંપરાઓ, અને પ્રાચીન ધાર્મિક કાવ્યોથી પ્રેરિત હોય છે. કેટલીક પ્રસિદ્ધ કૃતિઓમાં:

1. **ભક્તિ કાવ્ય:** ભવાઈ કલા ઘણીવાર પવિત્ર ભક્તિ ગીતો અને કાવ્યોથી ભરપૂર હોય છે, જેમાં ભગવાનના ભક્તિગીતો અને તેમના જીવનસાથીઓના નમનમાં લોકોને પરેશાની માંથી ઉખાલતા દર્શાવાઈ છે.
2. **લોકગીતો:** ભવાઈમાં લોકગીતોનું મહત્વ ખૂબ જ છે. આ ગીતો સામાન્ય રીતે પ્રકૃતિ, પ્રેમ, બિનમુલ્ય સંઘર્ષો અને સમાજના મૌલિક મૂલ્યોને દર્શાવે છે.

3. **દ્રષ્ટિ કાવ્ય:** ભવાઈમાં કાવ્ય અને નૃત્યના અનુસરણ સાથે વપરાતા દ્રષ્ટિ કાવ્ય, જે નૃત્યકાર દ્વારા વ્યક્તિત્વ અને મનોરંજનનું સ્થાન પામે છે. આ કૃતિઓ લોકોને દર્શાવતી હોય છે કે કેવી રીતે નૃત્ય અને કાવ્ય દ્વારા મૌલિક સંદેશાઓ પ્રગટ કરી શકાય છે.

પાત્રોની સાથે કૃતિનું માળખું

ભવાઈ કલા માં કૃતિ અને પાત્રોનો ન્યાયસંગત રીતે સંકલન કરવામાં આવે છે. કૃતિઓની પસંદગી પાત્રોના સ્વરૂપ અનુસાર થાય છે. જેમ કે, પ્રેમકાવ્ય માટે નાયક-નાયિકા પાત્રો, ધાર્મિક કાવ્ય માટે દૈવી પાત્રો, અને સાહસિક કાવ્ય માટે વિલન પાત્રોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પાત્રો અને કૃતિઓનો સંગ્રહ, સંગીત, અને અભિનય સાથે મળીને પ્રદર્શન પૂર્ણ થાય છે.

પ્રદર્શન

ઉત્તર ગુજરાતની ભવાઈ કલા એ એક લોકપ્રિય અને વિશિષ્ટ નૃત્યપ્રકાર છે, જે સંસ્કૃતિ, પરંપરા, અને સમાજના વિવિધ પાસાઓને પ્રગટ કરવા માટે પ્રદર્શનના માધ્યમ તરીકે ઉપયોગ થાય છે. ભવાઈનો મુખ્ય હિસ્સો તેનો પ્રદર્શન છે, જેમાં નૃત્ય, સંગીત, અભિનય અને કથાઓને સાંસ્કૃતિક રીતે રજૂ કરવામાં આવે છે. આ કલા પ્રકારે પાત્રોની નૃત્યશૈલી, ઐતિહાસિક કાવ્ય અને લોકગીતોને જોડીને એક સંપૂર્ણ કલા પ્રદર્શન તૈયાર થાય છે.

પ્રદર્શનનો માળખો

ભવાઈના પ્રદર્શનમાં મુખ્યત્વે આર્ટિસ્ટ પોતે એક કથાની રજૂઆત કરે છે, જેમાં જીવનની વિવિધ પરિસ્થિતિઓ અને માનવીય અનુભવોને રજૂ કરવામાં આવે છે. ભવાઈ નૃત્યમાં સામાન્ય રીતે પુરુષ અને સ્ત્રી બંને પાત્રો હોય છે, અને આ પાત્રો છબી, અવાજ અને નૃત્યના માધ્યમથી વિવિધ કથાઓ કે પ્રસંગોને દર્શાવે છે.

પ્રદર્શનના શરૂઆતમાં સંગીત અને ગીતનો અવલંબ કરવામાં આવે છે, જે કથાની બારીકાઈ અને ભાવનાને ઉજાગર કરે છે. ગીતો ના શબ્દો અને નૃત્ય સાથે આ કલા વિવિધ ભાવનાઓ અને પાત્ર ને પ્રસ્તુત કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, કોઈક લોકકાવ્ય અથવા ભક્તિ ગીત દ્વારા નૃત્યકાર પાત્રો ભગવાનની ભક્તિ, પ્રેમ, અહિંસા અને આદર ને પ્રગટ કરી શકે છે.

હાવભાવ અને અભિનય

આ ભવાઈના પ્રદર્શન નું ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ અંગ એ છે – હાવભાવ અને અભિનય. ભવાઈના નૃત્યકાર કાવ્ય અને ગીત ના શબ્દો ને એવી રીતે જીવંત બનાવે છે કે દર્શકોને આ લાગણીઓ સમજાય જાય. વિવિધ પાત્રોની ભૂમિકા જેમ કે નાયક, નાયિકા, દૈવી પાત્રો, રાક્ષસો અને નૈતિક સંઘર્ષો આ નૃત્યમાં પ્રદર્શિત થાય છે. આ પાત્રો પોતાના હાવભાવ, ચહેરાની અભિવ્યક્તિ અને શારીરિક ગતિઓ દ્વારા કાવ્યના ભાવને ઊંડો અને પ્રભાવશાળી બનાવે છે.

પરફોર્મન્સના સ્ટાઈલ્સ અને ઐતિહાસિક સીઝન્સ

ભવાઈના પ્રદર્શન સામાન્ય રીતે ઉત્સવો, મેળાઓ, ગરબા અને દાંડીયાના પ્રસંગોમાં જોવાઈ છે. આ પ્રદર્શન લોકોના ઐતિહાસિક અને સામાજિક મૂલ્યોને ઉજાગર કરે છે. તેમાં અમુક વિશિષ્ટ પદ્ધતિઓ છે જેમ કે "ચુટકામાં વાળવા", "સરસવા", "પટ્ટાવાળી", અને "સૂત્રધાર" જે ભિન્ન ભાવનાઓ, દ્રષ્ટિઓ અને કથાઓને અનુભવી રજૂ કરે છે.

ભવાઈના પ્રદર્શનમાં એક મહત્વપૂર્ણ પાસો એ છે કે તે પ્રકૃતિ, તહેવારો, અને આદર્શ જીવન પર આધારિત હોય છે. દરેક પ્રદર્શનનું અનુસરણ પાત્રો અને શબ્દો સાથે માનવીય લાગણીઓની પ્રગતિને આગળ વધારવા માટે કરવામાં આવે છે.

આધુનિક પ્રદર્શન અને સંસ્કૃતિ

આજના સમયમાં, જ્યારે ભવાઈ કલા એક આધુનિક સ્વરૂપમાં પરિપ્રેક્ષિત થઈ રહી છે, તે હજુ પણ તેના પરંપરાગત મૂળમાં જ મજબૂત છે. તે લાઈટિંગ, સ્પષ્ટ દૃશ્ય અને અવાજના નમૂનાની સાથે સાંસ્કૃતિક અનુકૂળતાને મજબૂત કરે છે. જેમ કે ફિલ્મો અને નાટકમાં પણ ભવાઈની અસર જોઈ શકાય છે. આજકાલના ભવાઈ પ્રદર્શન વધુ પરિષ્કૃત અને આધુનિક રીતે રજૂ કરવામાં આવે છે, પરંતુ પરંપરાની ખૂણાં અને મૂલ્યો જ રાખવામાં આવે છે.

આધુનિક સમયમાં ભવાઈનું રૂપાંતરણ

આધુનિક સમયમાં, ભવાઈ કલા એ એક મંચ પરફોર્મન્સ તરીકે પોતાનું સ્થાન ધરાવે છે. ટેકનોલોજી અને નવું નાટક વિશ્લેષણ તેને નવી પેઢી સુધી પહોંચાડવામાં મદદરૂપ થઈ છે. ભવાઈ નૃત્યમાં એન્ટ્રી માટે નવી પદ્ધતિઓ અપનાવવામાં આવી છે, જેમ કે વ્યાવસાયિક મંચ પર પ્રદર્શન, સ્કૂલોમાં કલાત્મક અભ્યાસ અને યુનિવર્સિટીમાં સંશોધન. આ નવી પેઢી માટે ભવાઈ કલા એ એક મનોરંજનની કલા બની છે, જેમાં પરંપરાને આધુનિક રીતે રજૂ કરવામાં આવે છે.

ભવાઈમાં આધુનિક અનુસરણ

આધુનિક સમયમાં, ભવાઈ કલા એ લોકપ્રિય મંચ પરફોર્મન્સ, ફિલ્મો, અને ટીવી શોમાં પણ વ્યાપક સ્થાન પામ્યો છે. આ નવી પરિસ્થિતિઓમાં, ભવાઈના પરંપરાગત નૃત્ય, સંગીત અને કાવ્યને આધુનિક સામગ્રી અને દૃષ્ટિકોણ સાથે જોડવામાં આવ્યો છે. નવી ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ, જેમ કે લાઈટિંગ, સાવધાની સાથે સંગીતના સંકલનો, અને નૃત્યની અભિવ્યક્તિ, એ ભવાઈ નૃત્યને વધુ ચિત્રમય અને મનોરંજક બનાવે છે.

વિશ્વવ્યાપી પરિપ્રેક્ષ્યમાં ભવાઈ

આધુનિક સમયમાં, ભવાઈ કલા એ માત્ર ઉત્તર ગુજરાતની કલા રહી નથી, પરંતુ એ વિશ્વભરમાં પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે. અનેક આંતરરાષ્ટ્રીય નાટ્ય મંચ અને નૃત્ય મેળાઓમાં ભવાઈના નૃત્યપ્રદર્શનનું સ્થાન મળ્યું છે. એ સંગઠનો અને લોકસાંસ્કૃતિક મંચો પર પ્રસ્તુતિઓથી ભવાઈ કલા હવે વૈશ્વિક સ્તરે ઓળખી જતી છે. વૈશ્વિક પ્રેક્ષક ભવાઈના ઐતિહાસિક અને સાંસ્કૃતિક મૂલ્યો અને જીવનની સુંદરતા વિશે વધુ જાણવા લાગ્યા છે.

ભવાઈ માટેના નવા મંચો અને સંસ્થાઓ

આધુનિક સમયમાં, નવો યુગ ના ભવાઈ પ્રદર્શન માટે નવી સંસ્થાઓ અને સંકલિત મંચો ઊભા થયા છે. કેટલાય કલા સંસ્થાઓ અને ગુરૂ ઓ હાલમાં ભવાઈ કલા ને નવું જીવન આપી રહ્યા છે. તેઓ નવી પેઢી માટે ભવાઈના પરંપરાગત ક્ષેત્રને સમજી, તેને વધુ વિશિષ્ટ અને વૈવિધ્ય પૂર્ણ બનાવવાની કોશિશ કરી રહ્યા છે. યુવા પેઢી માટે ભવાઈ કલા એ નૃત્યપ્રકાર સાથે સાથે એક ટેલેન્ટ ની તક, પ્રશંસા અને જ્ઞાન નું સાધન બની રહી છે.

ભવિષ્ય માટે ભવાઈ

જેમ જેમ સમાજમાં નવા ટેકનોલોજી અને આર્ટ માધ્યમ વિકસિત થઈ રહ્યા છે, તેમ ભવાઈ કલા માટે વધુ નવી તકનીકો અને નવી સ્વરૂપમાં પ્રદર્શિત થવાને અપેક્ષાઓ પણ વધી રહી છે. તે પરંપરા સાથે જોડાવાની સાથે નવી પ્રસ્તુતિકરણ, દૃષ્ટિ અને નૃત્યની રીતો અજમાવી રહી છે. ભવાઈ કલા માટે ભવિષ્ય અત્યંત આશાવાદી છે, જે વધુ મંચ, પ્રવૃત્તિઓ અને સંસ્થાઓ સાથે નવજીવન મેળવશે.

ઉત્તર ગુજરાતની ભવાઈ કલા એ પ્રાચીન અને લોકપ્રિય નૃત્યપ્રકાર છે, જે ગુજરાતની ગૌરવ મય સાંસ્કૃતિક વારસા ને ઉજાગર કરે છે. આ કલા પેઢી દર પેઢી કલાકારોની દ્વારા સંસ્કૃતિ અને ધાર્મિક મૂલ્ય ના સંરક્ષણ માટે પ્રગટાવવામાં આવી છે. ભવાઈની ઓળખ તેના અનોખા અભિનય, નૃત્ય, સંગીત અને કાવ્ય દ્વારા થાય છે, જે માનવીય અનુભવ, સામાજિક સંબંધો અને પરંપરાઓને વ્યક્ત કરે છે.

ભવાઈ કલા એક એવી દ્રષ્ટિ છે, જેમાં નૃત્ય અને સંગીતને એકસાથે જોડીને કોઈ કાવ્ય અથવા કથા રજૂ કરવામાં આવે છે. આ કલા તરીકે નાયક-નાયકના પ્રેમકાવ્ય, ભક્તિગીતો, સમાજની સત્ય પરંપરાઓ, અને ઐતિહાસિક કથાઓનું પ્રદર્શન જોવા મળે છે. અહીં પાત્રોના અભિનય અને અભિવ્યક્તિ નો મહત્વનો ભાગ છે, જેમાં પ્રત્યેક પાત્રને તેના હાવભાવ અને સ્વભાવ અનુસાર રજૂ કરવામાં આવે છે.

આ કલા વિષયની તાજગી અને વિવિધતા પણ મહત્વપૂર્ણ છે. ભવાઈમાં કેટલાક મુખ્ય પાત્રો જેવા કે નાયક, નાયિકા, દુષ્ટ પાત્રો, અને હાસ્ય પાત્રો લોકપ્રિય છે. આ પાત્રો પ્રગટ કરવામાં આવેલા કાવ્યને એમના અભિનય અને અભિવ્યક્તિ દ્વારા જીવંત બનાવે છે. આ પાત્રો અને તેમની કૃતિઓનું મિશ્રણ જ ભવાઈને એક અસાધારણ પ્રદર્શન બનાવે છે.

જ્યારે ભવાઈ પેઢીદર પેઢી સંસ્કૃતિ, પરંપરા અને ધાર્મિક મૂલ્યોથી પરિપૂર્ણ કલા હતી, ત્યારે આજના સમયમાં તે આધુનિક મંચો, ફિલ્મો અને ટેલિવિઝન પર પણ પ્રસ્તુત થતી જોવા મળે છે. નવા તકનીકી સાધનો અને આધુનિક દષ્ટિનો ઉપયોગ, ભવાઈને નવા સોપાન પર લઈ જઈ રહ્યો છે. જોકે, પરંપરાગત રીતો અને શૈલીઓની કોઈ તકલીફ વગર, આ કલા આજે પણ શ્રેષ્ઠ રીતે પ્રગટ રહી છે.

આધુનિક યુગમાં ભવાઈ કલા ફક્ત મનોરંજન નહીં, પરંતુ સંસ્કૃતિના પ્રત્યેક પાસાને ઉજાગર કરવા માટે એક મહત્વપૂર્ણ સાધન બની રહી છે. તે સમાજના વિવિધ પાસાંઓ, તેની સંસ્કૃતિ અને સમાજના મૂળભૂત માવજત ને યોગ્ય રીતે દર્શાવે છે. ભવિષ્યમાં, ભવાઈ કલા અને તેના નૃત્યપ્રદર્શનનો વધુ વિકાસ થાય તેવી અપેક્ષા છે, જેમાં તે સૌજન્ય, મૌલિકતા અને ન્યાયના સંદેશાઓ સાથે લોકો સુધી પહોંચાડે છે.

સંદર્ભ સૂચિ:

૧. 'ગુજરાતી લોકકલાઓ'. - દવે, મ. ડો. (૧૯૯૨), અમદાવાદ: ગુજરાતી પ્રસારણ મંડળ.
૨. 'લોકસંસ્કૃતિ અને નૃત્યકલાઓ'. મહેતા, આર. (૨૦૦૦). અમદાવાદ: ગુજરાત લોક સંસ્કૃતિ કેન્દ્ર.
૩. 'ગુજરાતી નૃત્યકલા અને ભવાઈ'. પટેલ, ર. (૨૦૦૫). વડોદરા: ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ.
૪. 'ઉત્તર ગુજરાતની સાંસ્કૃતિક પરંપરા'. કેશવ, ક. (૨૦૧૫). અમદાવાદ: રાજહંસ પ્રકાશન.
૫. 'ભવાઈ: સંસ્કૃતિ અને નૃત્ય', ગુજરાત શાસ્ત્રીય નૃત્ય સંગઠન (૨૦૨૦).
૬. 'The Folk Arts of Gujarat' - ગુજરાત વિશ્વવિદ્યાલય પ્રકાશન (Gujarati University Press)
૭. 'Traditional Dance Forms of India' - દા.ને. રાવ, નવરંગ પ્રકાશન
૮. 'Art and Culture of Gujarat' - વેદા શાહ, ગુજરાતી સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ
૯. 'Bhavai Dance and Folk Traditions' - વાસુ રાવલ, લોકકલા અને સાંસ્કૃતિક અભ્યાસ
૧૦. 'The Legacy of Bhavai in Gujarat' - દિવ્યાંશુ શર્મા, ગુજરાતી લોકકલા પરિપ્રેક્ષ્ય
૧૧. 'Bhavai and its Cultural Significance' - મયૂર પંડ્યા, ગુજરાતી લોકકલાની સાથે સંકળાયેલા અભ્યાસ
૧૨. 'The Tradition of Bhavai in Gujarat' - ઋષિ સંઘવી, ગુજરાતની લોકકલાઓ
૧૩. 'Performing Arts of Gujarat' - ભીખુભાઈ પટેલ, ગુજરાતી પરફોર્મિંગ આર્ટ્સ